

Список використаних джерел

1. Арсеній Яценюк звернувся до керівників ОДА розібратися з випадками примусового об'єднання громад [Електронний ресурс] / Департамент інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату Кабінету Міністрів України від 12.06.2015 р. – Режим доступу :

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248243293&cat_id=244276429.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» від 9 квітня 2015 р. № 320-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 28. – Ст. 236.

3. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р. № 156-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 13. – Ст. 90.

4. Квасньневский советует Украине быть аккуратнее с реализацией польской или какой-либо другой модели децентрализации // Лента новостей ИНТЕРФАКС-УКРАИНА. – Выпуск выд 14 вересня.

5. Поступления в местные бюджеты с начала года выросли на 41 % [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://economics.unian.net/finance/1145799-postupleniya-v-mestnyie-byudjetyi-s-nachala-goda-vyirosli-na-41.html>.

6. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2015. – 204 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

7. Ткачук А. Ф. Про регіональний розвиток, Фейсбук та кадри [Електронний ресурс] / Інститут громадянського суспільства. – Режим доступу : <http://www.csi.org.ua/?p=5507>.

8. Øivind Hetland. The politics of the decentralisation reform in Mali : Democratisation, state-society relations and local governance / Department of Sociology and Human Geography University of Oslo. Dissertation submitted for the degree of Doctor rerum politicarum. – Oslo, 2007. – 173 p.+IX.

*Бортніков Валерій Іванович, д. політ. н., професор,
Белгасем Мохамед Алі, аспірант*

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк) **СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОТЕСТУ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ**

Важливою підвалиною соціального порядку є такі явища культури, як цінності, норми, уявлення, традиції тощо. Саме вони закладають певну «матрицю» поведінкових установок людини, обумовлюють її симпатії та антипатії до людей, подій, інститутів і навіть вектори суспільного розвитку

країни. Зміст пануючих в суспільстві цінностей визначає характер соціальних відносин, які у свою чергу детерміновані рівнем розвитку економіки, ступенем соціального розширення, типом політичного режиму, традиціями та іншими системоутворюючими чинниками.

Процес легітимації політичної влади і державності загалом як соціальний аспект інституалізації передбачає насамперед формування згоди громадян з наявною політико-економічною й адміністративно-територіальною структурою та системою задоволення їхніх соціокультурних потреб. Виходячи з цього, державність в її різних формах може вважатися легітимною, якщо: 1) суспільство загалом визнає соціальні правила щодо економічних відносин, взаємовідносин між центром і периферією, порядку задоволення соціокультурних потреб (а отже не протидіє цим правилам); у суспільстві домінує ідентифікація з власною країною і наявна громадянська солідарність [1, с. 51].

Участь значної кількості громадян України, що проживають у різних регіонах країни, в акціях протесту 1990–2000-х рр., обумовлені невідповідністю існуючого політичного та соціального ладу потребам і прагненням широких мас населення, їх ціннісним настановам. За визначенням відомого вітчизняного соціолога А. Ручки, значення цінностей для людського життя полягає в першу чергу «у продукуванні і підтримці соціальних зв'язків між людьми, сприянні їхній ідентифікації, полегшенні орієнтування людей у складних життєвих ситуаціях, створенні атмосфери впевненості у людських взаємовідносинах тощо» [2, с. 119].

Головними причинами, які можуть спонукати людей виходити на вулиці, є такі:

- різке погіршення рівня життя (34,5 %);
- невивплата заробітних плат, пенсій, стипендій (32 %);
- прийняття владою рішення, яке буде погіршувати становище певної соціальної групи (24 %);
- різке підвищення цін (21 %);
- зростання безробіття (19 %).

При цьому для 34 % громадян України не існує ніяких чинників, які можуть підштовхнути їх брати участь в акціях протесту [3, с. 16].

Природа соціального протесту в Україні значною мірою обумовлена процесами, що відбувалися у площині змін у соціально-класовій структурі населення. Легалізація приватної власності та запровадження ринкових відносин у часи незалежності докорінним чином вплинули на зміни у соціальній структурі населення – поряд з великим, усе голосніше почав заявляти про себе малий та середній бізнес. На тлі економічного зростання на початку 2000-х рр. відбувся вихід на політичну арену новоствореного середнього класу, якого вже не могли задовольняти характер економічних відносин, панування цінностей, що склалися у попередні роки. За визначенням вітчизняної дослідниці О. Куценко упродовж 1990-х рр. в Україні «відбулася нова номенклатурна революція, у результаті якої політичний і соціальний

капітали колишньої номенклатури були конвертовані в економічний капітал, а останній спромігся зміцнитися завдяки проникненню до політики» [4, с. 21].

Соціокультурним підґрунтям зазначених перемін є зміни у поколінській структурі населення країни – відхід на другорядні ролі старшого покоління із радянською ментальністю і залучення до сфери соціально-політичних відносин молоді, вільної від обмежень тоталітарної системи. На початку 2000-х рр. стало вочевидь, що політична еліта України відстає від середнього класу, який зазнав модернізації. Новонароджений середній клас, опертий на революційність молоді, заявив про себе під час подій Помаранчевої революції та «податкового майдану» (2010 р.) Середні та малі підприємці стали й активними суб'єктами Революції гідності (2013–2014 рр.). Як зазначає угорський дослідник П. Тамаш, «у молодіжних колах, особливо у великих містах, сформувалася верства, яка за своїм світоглядом, ступенем освіченості та опануванням української мови вже радикально відрізняється від того образу, який являє громадськості постноменклатурна еліта» [5, с. 8].

Важливою складовою соціокультурних чинників протестної активності є ідентифікація її суб'єктів із певною соціальною групою або ціннісно-нормативною системою. Досвід регіоналізації України засвідчує домінування на окремих територіях країни регіональної ідентичності, тоді як, наприклад, у Франції та інших країнах регіональна ідентичність існує паралельно, а не всупереч національній. Це пояснюється історико-культурними та соціально-економічними особливостями розвитку регіонів, а також діяльністю політико-адміністративної еліти регіонів і країни в цілому, впливами політичних партій, громадських організацій, груп інтересів та зовнішніх сил. Тобто йдеться про співвідношення об'єктивних та суб'єктивних чинників [6, с. 14].

В Україні втрата глибокої соціальної вкоріненості та формування соціокультурної реальності істотно змінили і перебіг ідентифікацій. Якщо раніше ідентичність була наслідком впливу соціальних структур та інститутів, то тепер вона, по-перше, сама виявляється дедалі більше здатною структурувати цілий світ, а по-друге, дедалі частіше утворюється під впливом культурних чинників. Розпад зони соціального впливу, занепад соціальних інститутів, розмивання соціальних груп ідуть паралельно з розширенням транскультурних просторів, транскультурних форм комунікації, життя, уявлень, ідентичностей, з формуванням культурно зумовлених спільнот і рухів тощо [7, с. 46].

Наявність поляризованих регіональних цінностей, насамперед, в ідеологічній площині, може приховувати «ризик широкомасштабних соціальних конфліктів між групами людей, що перебувають у різних емоційних станах і тому погано розуміють один одного» [8, с. 65]. До того ж затягування вирішення питань гармонізації регіональних відмінностей та протиріч призводить до відцентрових тенденцій і може загрожувати єдності країни, свідченням чому є тимчасова втрата Україною Криму та військовий конфлікт на Сході країни.

Передумовою виникнення настроїв протесту є невідповідність існуючого ладу ідеалам добра і справедливості, відсутність демократії, відповідальність, яку суспільство покладає на політичну еліту. Не випадково, що в Україні причиною загострення політичних криз ставала невідповідність правлячої еліти викликам часу, неефективність її дій, безвідповідальність перед майбутнім країни, відсутність професіоналізму, суцільна корумпованість тощо.

Визначальною цінністю для людини є рідна мова. Можливість її вільного використання є для більшості людей «лакмусовим папірцем» демократичності влади. Водночас, у силу draжливості питання мови для багатьох людей воно стає предметом спекулювання політиків, які використовують «мовну проблему», штучно загострюючи її під час виборів або з метою загострення політичної кризи. Як показує практика, така політика виявилася вкрай небезпечною у контексті регіонального розвитку України.

Свідченням того, що мовна проблема стала не лише інструментом політичної боротьби влади та опозиції, а й чинником дестабілізації, є збільшення кількості протестних акцій з «мовного питання» (табл. 1). Напередодні парламентських виборів в Україні 2012 р. значно загострилася боротьба навколо мовного питання. 5 червня 2012 р. у першому читанні прийнято Закон «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI, який містив багато дискусійних положень.

Таблиця 1

Мовні протести в Україні

Чисельність	Мовні протести			Усі протести		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
< 10	0 %	10 %	14 %	7 %	10 %	13 %
< 100	43 %	49 %	33 %	22 %	35 %	32 %
< 1000	21 %	5 %	17 %	17 %	18 %	13 %
>1000	2 %	2 %	5 %	7 %	3 %	3 %
Невідома	34 %	34 %	30 %	47 %	34 %	40 %
Разом	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
N	56	41	380	2305	2277	3636

Джерело: [10, с. 38].

Виразним показником ідентифікації населення України є її відношення до статусу громадянина країни, тобто громадянська самоідентифікація. Так, проукраїнський громадянський ідентитет найчастіше демонструють жителі Західного, Центрального та Північного регіонів: відповідно 70,1 %, 75,0 % та 76,3 %. Наближується до середньоукраїнського рівня частота вибору громадянської ідентичності як пріоритету й жителями Півдня та Сходу країни – 59,5 % та 66,7 % відповідно. Натомість лише кожен третій житель Донбасу (34,2 %) вважає себе насамперед громадянином України. Проте його жителі частіше за решту українців підкреслюють свою регіональну належність – 27,0 % проти 8,0 % в середньому по країні. Характерно, що жителі Донбасу в 2,5 рази частіше за решту українців відчують себе громадянами Радянського Союзу (13,9 % проти 5,5 %). Вони також щонайчастіше ідентифікують себе й як громадяни світу (4,6 % проти 2,1 %). На відміну від них і решти українців

жителі Заходу віддають перевагу Європі, про що свідчать 3,2 % його дорослого населення [11, с. 199–201].

Ціннісні вподобання жителів України яскраво проявляються також у геополітичному вимірі у прихильності до цивілізаційного самовизначення між «Заходом» (Європою) і «Сходом» (Євразією). Упродовж останніх років частка прихильників приєднання України до союзу Росії й Білорусі неухильно зменшувалася і в підсумку скоротилася більш ніж удвічі: з 58,4 % у 2011 р. до 21,1 % у 2014 р. Синхронно протилежні зміни виявила частка противників такого приєднання [12, с. 189].

Отже, соціокультурні чинники політичного протесту в Україні обумовлені змінами у соціальній структурі населення, виходом на політичну арену середнього класу; молоді, вільної від обмежень тоталітарного минулого. Водночас важливим чинником протестної активності є соціокультурний поділ суспільства по вісі Схід – Захід, обумовлений історико-культурними та соціально-економічними особливостями регіонального розвитку України. Не в останню чергу зміст протестної активності обумовлено діяльністю політичних партій та опозиції, їх прив'язкою до регіональних політичних еліт.

Список використаних джерел

1. Резнік О. Соціальна легітимація державності: методологічні і методичні проблеми вивчення / Олександр Резнік // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 1. – С. 50–62.
2. Ручка А. Ціннісна метаморфоза в ментальності громадян України під час надзвичайних подій 2014 р / А. Ручка // Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 117–124.
3. Кочубей Л. «Мовчазний спротив» проти влади: особиста відповідальність українців за стан справ в суспільстві / Лариса Кочубей // Наук. записки Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – № 4. – С. 14–25.
4. Куценко О. Україна у трансформаційних процесах: Quovadis? / Ольга Куценко // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 1. – С. 18–32.
5. Тамаш П. Масові виступи на міських вулицях як жанр політичного карнавалу: можливе тлумачення подій листопада-грудня 2004 року в Києві / Пал Тамаш // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 1. – С. 5–17.
6. Панчук М. І. До питання про ідентифікацію громадян України / М. І. Панчук // Наук. записки Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – № 5. – С. 13–31.
7. Черниш Н. Варіації на тему ідентичності для соціокультурного оркестру / Наталія Черниш, Ольга Ровенчак // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 1. – С. 5–17.
8. Урнов М. Ю. Эмоции в политическом поведении / М. Ю. Урнов. – М. : Аспект Пресс, 2008, 240 с.

9. Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу 2013 р. – К. : Центр дослідження суспільства, 2014. – 43 с.

10. Прибиткова І. Україна в регіонально-громадянському та національно-мовному вимірі за доби змін / І. Прибиткова // Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 196–210.

11. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 2. Таблиці і графіки. Зб. наук. праць. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – 412 с.

Варзар Іван Михайлович, д. політ. н., професор,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ПОЛТОЛОГО-ЕТНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЙНОЇ ДИНАМІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ КОНСТРУКТІВ ОБЛАСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Будь-яку сучасну проблему соціумо- і державотворення в Україні слід вписувати в контекст розпочатих двадцять років тому соціальних реформ, розглядати її у призмі такої суворої реалії, як «Україна – багатонародна країна і різноповерхова етносоціополітична конструкція» і, зрештою, корелювати з європейським вектором зовнішньополітичного курсу держави. Проблематика специфічної області державної регіональної політики (далі: **ОДРП**) не є винятком. Теоретико-методологічний стрижень запропонованої статті – етносоціополітичний регіоналізм як специфічна **ОДРП**, що сутнісно межує з іншими політико-кратологічними областями – етноісторичною, міжнародно-зовнішньою, муніципальною та іншими. Оце «межування» оприлюднює не всіма нами упізнаваний феномен: своїми етносоціорегіональними периферіями країна безпосередньо та «вживу» контактує з усім людством. І – навпаки: сусідні народи судять про наших правлячих елітників по тому, як останні ставляться до їхніх (сусідів) репрезентантів у наших «внутрішніх» лавах та етносоціолюдських життєвих контекстах.

Лейтмотивно-стрижневою у статті є думка екс-Президента України **Л. Д. Кучми**, висловлена ним 23 серпня 2003 р.: «У контексті системної роботи з формування *модерної української політичної нації* нам належить розробити і послідовно впровадити Державну програму міжрегіональної інтеграції» [3]. А тим часом із сумом можна констатувати: дванадцять років потому соціально-політичні реалії в країні – все ті ж само: багатоетнічне населення політично неструктуроване, громадянське суспільство – в генезисному стані, єдинокраїнова політична нація перебуває в елементних зародках, соціальна і правова держава – в сегментах та започатках. Чому ж?

Країна перебуває в гущині різнорівневого та різнотемпового протікання кількох модернізаційних процесів, в історіологічному контексті яких найбільш конфліктогенними є процеси вдосконалювання моделі конституційного ладу;